

You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers, research institutes, and various content providers

Book: Докторантски четения : Икономическа социология : Сборник с доклади
Doctoral Readings : Economic Sociology : A Collection of Papers

Location: Bulgaria

Author(s): Desislav Traykov

Title: Властови отношения в местата за лишаване от свобода в България
Power Relations in Prisons in Bulgaria

URL: <https://www.ceeol.com/search/chapter-detail?id=1405850>

ВЛАСТОВИ ОТНОШЕНИЯ В МЕСТАТА ЗА ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА В БЪЛГАРИЯ POWER RELATIONS IN PRISONS IN BULGARIA

Десислав Трайков, докторант, УНСС
Desislav Traykov, PhD student, UNWE
e-mail: desin09@abv.bg

***Резюме:** Докладът се фокусира върху властовите отношения в затворите като тотални институции. Базира се на социологическите теории на Ървинг Гофман, Мишел Фуко и Фердинанд Тьонис. Целта е да се изследват формалните и неформалните властови отношения в местата за лишаване от свобода в България. Основен фокус е поставен върху механизмите на неформалната власт и ролята на „кмета“ и неговия заместник в контекста на конституирането на вътрешния социален ред в затворите. Докладът разкрива, че властта в затворите у нас рядко се упражнява индивидуално – тя е колективно поддържана. Стига се до заключение, че формалната власт често неутрално съжителства с неформалната власт в затворите в България.*

Ключови думи: затвор, власт, насилие

***Abstract:** The report focuses on power relations in prisons as total institutions. It is based on the sociological theories of Erving Goffman, Michel Foucault and Ferdinand Tönis. The aim is to examine formal and informal power relations in places of deprivation of liberty in Bulgaria. The main focus is placed on the mechanisms of informal power and the role of the “mayor“ and his deputy in the context of the constitution of the internal social order in prisons. The report reveals that power in prisons in our country is rarely exercised individually – it is collectively maintained. It turns out that formal power often neutrally coexists with informal power in prisons in Bulgaria.*

Keywords: prison, power, violence

Увод

Властовите отношения в модерното общество са сред централните теми на социологията и философията на ХХ век. Особено внимание получават т.нар. тотални институции (затвори, арести, поправителни домове за младежи и девойки, общежития от закрит и открит тип) – прос-

транства, в които животът на индивида/индивидите е подложен на всеобхватен контрол. Тяхната специфика е, че не се ограничават единствено конкретни сфери от човешката дейност, а претендират за цялостното подчинение на индивида – от телесното му поведение до психологическата му идентичност. Това излиза извън обхвата на целите на наказанието „лишаване от свобода“, насочени към: осъществяване на контрол върху поведението на осъдените за ограничаване на възможността да извършват други престъпления и да причиняват вреди на обществото; диференциация и индивидуализация на наказателно-изпълнителното въздействие за поправка и превъзпитание на осъдените в зависимост от поведението им; осигуряване на условия за поддържане на физическото и психическото здраве на осъдените и зачитане на правата и достойнството им; публичност, откритост и осъществяване на независим контрол върху дейността на органите по изпълнение на наказанията; взаимодействие с държавни органи, правителствени организации, както и договори с юридически лица. Тези цели остават актуални за разбирането на съвременните форми на контрол в местата за лишаване от свобода, където властта вече не е само принудителна, но и невидимо интегрирана в поведението, идентичността и социалните взаимодействия.

В пенитенциарни институции, в които властовите функции са разпределени на формално ниво (затворническата администрация) и неформално ниво (сред самите затворници), целите на наказанието на формално ниво биват постигнати чрез взаимодействие между държавни органи, специализирани правителствени и неправителствени организации. Контролът при изпълнение на наказанията се осъществява от държавни органи, организации и юридически лица с нестопанска цел, регистрирани в обществена полза. Констатациите от извършените проверки за състоянието и проблемите на наказателно-изпълнителната система се обявяват публично, като контролът и наблюдението върху дейността на органите по изпълнение на наказанията се осъществяват в сътрудничество с международните държавни органи и неправителствени организации. Основна цел на настоящия доклад е да изследва формалните и неформалните властови отношения в местата за лишаване от свобода в България. Емпиричната основа на текста е резултат от дългогодишните наблюдения на автора като служител на различни позиции в български затвори, вкл. заемайки позицията директор на Софийския централен затвор. Основен фокус в текста е поставен върху механизмите на неформалната власт и

ролята на „кмета“ и неговия заместник в контекста на конституирането на вътрешния социален ред.

Основни теории за властта в тоталните институции

Понятието „тотални институции“ се свързва преди всичко с научните изследвания и научната работа на американския социолог Ървинг Гофман, който описва социалните организации като казарми, приюти, пенитенциарни заведения, психиатрични болници и манастири, в които животът на индивида е напълно регулиран и контролиращият апарат, който прониква във всички сфери на ежедневието им (Гофман, 2002). Френският философ и социолог Мишел Фуко от своя страна анализира тоталните институции като механизми за дисциплина и надзор, които не просто изолират, а и произвеждат определен тип субективност (Фуко, 1998). Тяхната обща точка е разбирането за властта, като мрежа от отношения, които формират, подчиняват и „произвеждат“ индивида. Ървинг Гофман и Мишел Фуко са сред авторите, които най-систематично изследват тези процеси. Макар и идващи от различни научни традиции, те се срещат в интереса си към властта, дисциплината и субективността. Фердинанд Тьонис от своя страна не пише специален труд само за пенитенциарните заведения, но възгледите му следват общата теория за общност (Gemeinschaft) и общество (Gesellschaft). Вижданията на Тьонис за затвора са дуални: в традиционната общност контролът е морален и неформален – срам, обичаи, религия (затворът почти не е нужен). В модерното общество отношенията са формални, правни и рационални. (затворът се появява като институционален механизъм за контрол). Основните идеи на Тьонис са следните: затворът е продукт на модерното, отчуждено общество, а не на „естествената“ общност; затворът не поправя морално, а по-скоро изолира и дисциплинира; престъпността е симптом на разпад на социалните връзки, а не само индивидуален морален дефект; наказанието служи повече за поддържане на реда, отколкото за ресоциализация. За Тьонис затворът е необходимост на модерното общество, но и доказателство за неговата социална дезинтеграция (Tönnies, 2001).

В настоящия доклад се разглеждат идеите предимно на Гофман и Фуко, съпоставени и анализирани през призмата на тяхното значение за съвременното разбиране за властовите отношения. Възгледите на Го-

фман спомагат да се анализират конкретните институционални практики (затвори, болници, интернати), а на Фуко – да се разберат разширените форми на контрол в общественото пространство. Анализът на властовите отношения в тоталните институции през призмата на двамата автори разкрива двойствената природа на властта: тя е едновременно репресивна и продуктивна, видима и невидима, йерархична и разпръсната. Гофман (Goffman, 1961) разкрива картината относно това какво означава да живееш в институция, която поглъща личността ти, а Фуко предоставя философския модел – как дисциплинарни практики произвеждат „послушни тела“ и съвременни субекти. Заедно помагат да се разбере, че властта не е просто нещо, което някой „притежава“, а мрежа от отношения, които проникват във всички аспекти на обществото. В съвременното общество може да се проследи как двата подхода се допълват. Гофмановата перспектива помага да се разбере конкретния опит на хората в институциите (напр. в затворите или лудниците), докато Фуко дава инструменти за анализ на формите на надзор и социална нормализация. Днес, в ерата на дигиталния надзор, социалните мрежи и алгоритмичния контрол, техните идеи изглеждат дори по-актуални от времето, когато са формулирани. Разглеждането на властовите отношения в тотални институции остава ключ към разбирането на модерната социална реалност.

Фердинанд Тьонис разглежда наказанието и затвора косвено. Според него преходът от традиционни, органични социални връзки към модерни, рационални и формализирани отношения води до институционализиране на социалния контрол. В общността социалният ред се поддържа чрез морал, обичаи и споделени ценности, докато в модерното общество контролът се осъществява чрез правни норми и наказателни институции, сред които централно място заемат пенитенциарните заведения (затвори, арести, поправителни домове, затворнически общежития от закрит и открит тип). Тьонис подчертава, че престъпността не е само индивидуален морален провал, а симптом на социална дезинтеграция. Затворът в този смисъл не изпълнява възпитателна функция, а служи предимно за изолация и поддържане на обществения ред. Както самият той отбелязва, модерното общество разчита на „външна принуда и формално право“, за да компенсира отслабването на вътрешния морален контрол (Tönnies, 2001).

Мишел Фуко, от своя страна, анализира затвора като част от по-широка система на дисциплинарна власт. В труда си „Надзор и наказание. Раждането на затвора“ той показва как наказанието се трансформира от публично телесно насилие към скрити, рационализирани и „хуманни“ форми на контрол. Според Фуко (1998) затворът не намалява престъпността, а я организира и управлява, т.е. затворът не цели реална ресоциализация, а производство на дисциплинирани и подчинени тела. Докато Тьонис обяснява затвора като резултат от разпада на общностните връзки, Фуко го интерпретира като технология на властта, която прониква в цялото общество. За Фуко затворът не е провалена институция, а напротив – успешен механизъм за социален контрол, който класифицира, наблюдава и нормализира индивидите. Българските затвори през призмата на Фуко са тотални институции от една страна на възпроизвеждане на нов морал сред осъдените, а от друга страна на генериране на по-добри и подготвени престъпници, които са усвоили лошите престъпни навици и извънзаконовни порядки на по-старите и по-устойчиви затворници.

В обобщение може да се каже, че и тримата класици са критични към затвора, но от различни теоретични позиции. Тьонис го вижда като необходим, но проблематичен продукт на модерното общество, докато Фуко го разглежда като съзнателно конструиран инструмент на властта, а Гофман разглежда практиката в тоталните институции. Общото между тях е разбирането, че затворът не решава корените на престъпността, а по-скоро отразява и възпроизвежда социалните противоречия на модерността.

Затворите в България

Затворът представлява специфична социална среда, в която формалните властови структури, установени от държавата, съществуват паралелно и често в напрежение с неформални системи на власт. Наред с официалната йерархия – администрация, надзиратели, социални инспектори, психолози, инспектори по режимната дейност и регламенти – се формира вътрешна, неформална властова структура между лишените от свобода, която играе ключова роля в ежедневиия живот зад решетките.

Според данни от последното десетилетие общият брой лишени от свобода в България намалява – от над 10 000 през 2010-те години до око-

ло 5 500 – 6 500 през 2023 – 2024 г. Този спад се дължи както на промени в наказателната политика, свързана с налагането на мерки за пробационен надзор, легализирани в Наказателния кодекс, така и на постепенното намаляване на броя на налаганите ефективни присъди. През 2023 г. в България са били задържани 6 501 лица (затворници и задържани под стража), а към 1 януари 2024 г. броят им е бил 6 378 – 6 543 души според различни международни бази данни. Анализът на състава на затворниците показва:

1. Предварително задържани / под стража: ~21,5 % от всички лишени от свобода.
2. Жени: около 3,6% от затворническата популация.
3. Чуждестранни граждани: около 3,9%.
4. Средна възраст: около 33 години – най-ниска сред европейските държави.
5. Данни за смъртността: през 2023 г. в затворите в България са починали 33 души (включително от естествена смърт и инциденти).

За да се добие по-ясна представа за лишените от свобода в таблица 1 е представен техния общ брой в България, както и съответния брой на осъдените, обвиняемите и подсъдимите, които още не са с взети мерки за неотклонение „Задържане под стража“, но се намират в затвора или ареста.

Таблица 1. Разпределение на лишени от свобода по тип за периода 2015 – 2024 г.

Година	Общо	Осъдени	Обвиняеми	Подсъдими
2015	7 870	7 201	190	479
2016	7 408	6 719	188	501
2017	7 345	6 758	164	423
2018	6 988	6 349	168	471
2019	6 651	6 042	163	446
2020	6 448	5 825	162	461
2021	6 251	5 574	162	515
2022	5 873	5 328	123	422
2023	5 513	5 006	232	275
2024	5 543	5 223	35	285

Източник: General Directorate Execution of Sentences
(данни към 01.01.2015 – 01.01.2024) NFP Drugs

Изследваният Плейсмент (заетост на капацитета) показва, че официалният капацитет на системата е около 9 282 места, което означава, че нивото на натовареност е около 68,7%, т.е. има известна „свобода“ по места, но състоянието варира според отделните институции. В таблица 2 е показано разпределението на лишените от свобода по затвори в България.

Таблица 2. Разпределение на лишени от свобода по затвори (към 01.01.2024 г.)

Затвор	Осъдени	Обвиняеми	Подсъдими	Общо
София	931	8	102	1 041
Бургас	672	14	4	690
Стара Загора	539	2	13	554
Ловеч	484	0	10	494
Варна	418	6	29	453
Враца	383	0	15	398
Белене	350	0	7	357
Бобов дол	293	1	18	312
Плевен	273	3	27	303
Сливен	209	0	16	225

Източник: National Focal Point for Narcotics and Addiction (01.01.2024) – базирано на данни от Министерство на правосъдието (NFP Drugs)

Най-големият затвор в страната е затворът в град София, т.нар. Софийски централен затвор. Точни ежедневни бройки в него не са налице, тъй като има голямо текучество на осъдени, обвиняеми и подсъдими лица. Официални данни показват, че затворът в град София държи една от най-големите групи лишени от свобода в страната: около 960 – 1041 души съответно към 01.01.2023/01.01.2024 (NFP). От тях осъдените са около 850 – 930 души (NFP), а обвиняемите около 50 – 100 (NFP) – това превръща Софийския затвор в ключов, тъй като в него се концентрират значителен дял от затворническата популация и често има смесване на различни криминални профили, като следва да се посочи, че затворът в град София се явява гара „разпределителна“ за останалите затвори в страната. Същото се дължи и на факта, че според разпределението на

затворниците по ЗИНЗС (Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража), всички чужди граждани изтърпяват наложеното им наказание на територията на затвора в град София. Отделно от това всички затворници, които имат дела пред ВКС (Върховен касационен съд) и ВАС (Върховен административен съд) биват конвоирани от другите затвори с цел осигуряване на присъствието им в съдебните заседания. На територията на затвора град София се намира и най-голямата Специализирана болница за активно лечение на лишени от свобода (СБАЛЛС) от всички затвори в страната.

Размерът на групите (отрядите) и най-големият брой затворници в софийския затвор създава среда, в която неформалните лидери-кметове, оредета, представители на съвета на колектива могат да натрупат влияние поради броя на взаимодействията и липсата на персонализиран надзор над всеки един от тях. Високият дял на осъдени, обвиняеми и подсъдими с различни криминални профили и от различни криминални групи усложнява допълнително формалния контрол, извършван от затворническата администрация и създава предпоставки за формирането на неформални йерархии, които генерират насилие в пенитенциарните заведения в страната. Това състояние се подсилва допълнително от културни, идеологически и структурни условия, които допринасят за устойчивостта на насилието в България, както показват нови изследвания (Petrunov, 2025a; 2025b; Stamenkov and Petrunov, 2025).

В таблица 3 е поместена информация за случаите на насилие в затворите, причинени от формираните неформални йерархии в затворите.

Таблица 3. Случаи на насилие в затворите в България

Показател	Стойност в % (2023)	Източник
Пренаселеност на затворите	115–130% от капацитета	СРТ, 2022
Случаи на физическо насилие между затворници	~47%	БХК, 2023
Докладвани случаи на насилие от надзиратели	21% от анкетираните	БХК, 2023
Самонаранявания и опити за самоубийство	68 случая годишно	МП, 2023
Достъп до психологическа помощ	Под 30%	МП, 2023

Тези данни разкриват, че при институционалното и междуличностното насилие в затворите се преплитат липсата на човешки ресурси, лошите условия и корупцията. Влиянието на неформалните йерархии водят до „паралелен ред“, както разкрива теорията на Фуко, в който ред самите затворници упражняват власт чрез страх и принуда. Българските затвори са комплексна социална среда, където фактори като натовареност, смесване на различни криминални групи и голям дял на предварително задържани по същество подпомагат формирането на неформални властови структури като „кметове“, „орд“, „съвет на колектива“, „шматки“, „лидери“ и пр., които изцяло упражняват различни по вид дейности, включително и насилие по своите вътрешни – „неписани правила“.

Властови отношения в затворите

Формалната власт в затворите се упражнява от държавата чрез администрацията на затвора, надзирателите, социалните инспектори, психолози, режимните инспектори, както и от различните видове режими, свързани с изпълнението на наложеното наказание. Макар официално насилието да не е регламентирано, на практика понякога се наблюдават форми и на институционално насилие, подобно на полицейските спирания и претърсвания (Yanev and Petrunov, 2022). Съществуват редица примери като: използване на изолатор (карцер) като наказание за „неподчинение“ или конфликтно поведение; прекомерна употреба на физическа сила при претърсвания или извеждане на лишени от свобода от нормалната среда и настаняването им по реда на чл. 60 от ЗИНЗС (Изм. – ДВ, бр. 13 от 2017 г., в сила от 07.02.2017 г.) „Със заповед на началника на затвора могат да се обособяват отделения за настаняване на лишени от свобода с висока степен на обществена опасност, страдащи от алкохолизъм или наркомания, лица с психически разстройства или уязвими лица с оглед на тяхната безопасност, както и безопасността на другите лишени от свобода и на служителите“; психологически натиск чрез ограничения на свиждания с близките, лишаване от хранителни пратки или работа, което доразвива в известна степен теориите на Фуко и Гофман, които представихме в началото на текста, съобразно спецификата на българската пенитенциарна действителност.

В редица доклади на международни организации се отбелязва, че подобни практики в българските затвори често се възприемат от затворниците като репресивни, а не дисциплиниращи, което от една страна подкопава доверието към официалната власт, а от друга страна – създава съществени предпоставки за корупционни практики.

Неформалната власт сред затворниците се поддържа почти изцяло чрез насилие или заплахата от насилие. То служи като основен инструмент за контрол, налагане на йерархия и санкциониране на отклоняващо се поведение и от поведение, което следва неформалната йерархия на подчинение. Примери за това са: физическо насилие над новопостъпили лица – лишени от свобода, особено на такива, които са обвиняеми, подсъдими или осъдени за престъпления от раздел VIII от НК „Разврат“, а именно блудства, изнасилване и пр., подобен род насилие се упражнява от неформалните лидери. Насилие от неформалните лидери се упражнява също и над осъдени лица, които не се подчиняват на неформалните „затворнически правила“; наблюдават се и побои над затворници, отказващи да плащат „такси-спокойствие“ или „такси-дългове“. В затвора в град София тази форма на власт често съществува паралелно с официалната форма на власт и понякога дори я допълва. Това е валидно и при овладяване на конфликти, включително ролеви такива (Kineva, 2015). Самите инспектори по социална дейност и възпитателна работа търсят подкрепа и взаимодействие с неформалните лидери при провеждането на корекционна дейност над затворниците, престъпили вътрешните правила и порядки.

Неформалната власт в затворите представлява система от неофициални правила, роли и йерархии, създадени и поддържани от самите затворници, която власт е традиционна и се усъвършенства постоянно. Тя не е кодифицирана в закон или правилник, но има силна регулативна функция. Често тези правила се възприемат като по-задължителни от официалните правила, легализирани в ЗИНЗС (Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража) и ППЗИНЗС (Правилника за прилагането на закона за изпълнение на наказанието и задържането под стража), тъй като нарушаването им води до незабавни санкции – изолация, насилие или загуба на статус.

В рамките на неформалната власт се оформя строга йерархия. Висок статус обикновено заемат: затворници с дълги присъди или кримина-

лен „авторитет“; лица с връзки с организираната престъпност; физически силни или насилствени индивиди; затворници с достъп до ресурси (пари, наркотици, контрабанда, мобилни апарати или други средства за комуникация с външния свят). В долната част на йерархията попадат новопостъпилите лишени от свобода, социално уязвимите т.нар. „шматки“, осъдените за определени престъпления (напр. сексуални престъпления) и онези, които отказват да се подчинят на неформалните правила.

Неформалната власт се поддържа чрез няколко основни механизма: Насилие и заплахата от насилие – физическо и психологическо; Социален контрол – изолация, стигматизация, унижение; Икономически зависимости – дългове, услуги, контрол върху нелегални пазари.

Формалната и неформалната власт в затворите често съществуват в състояние на мълчаливо съжителство. В някои случаи администрацията толерира неформалните лидери, т.нар. „тарикати“, тъй като те поддържат относителен ред сред затворниците. В други случаи неформалната власт подкопава официалния контрол, създавайки паралелна система на управление, която затруднява ресоциализацията и увеличава риска от насилие.

Неформалната власт изпълнява двойствена роля. От една страна, тя осигурява предвидимост, ред и защита в среда на постоянна несигурност. От друга страна, възпроизвежда криминални модели на поведение, засилва неравенствата и легитимира насилието като средство за контрол. В дългосрочен план тези неформални властови отношения затвърждават криминалната идентичност на затворниците и затрудняват успешната им реинтеграция в обществото след освобождаване от съответното място за лишаване от свобода.

Що се отнася до неформалните властови отношения в затворите следва да се отбележи ролята и функциите на т.нар. „кметове“ в затвора. В българския затворнически жаргон „кмет“ се нарича неформален лидер сред затворниците, който упражнява значително влияние върху вътрешния ред в отделение, корпус или етаж. Това не е официална позиция, но на практика „кметът“ действа като посредник между затворническата общност и администрацията, помощник на кмета или негов заместник е т.нар. „орд“ – организатора на реда и дисциплината в съответния отряд на затвора.

В софийския затвор, най-големия и социално най-хетерогенен затвор в страната, ролята на „кметовете“ е особено ясно изразена поради пре-населеността, смесването на различни криминални профили, наличието на лица, свързани с организираната престъпност и наличието на чужди граждани. „Кметът“ и неговия заместник „орд“ изпълняват няколко ключови функции:

- *регулативна функция* – поддържа вътрешния ред сред затворниците – кой къде да бъде настанен, къде да спи, с кого да общува, кой да има достъп до определени ресурси и на кого този достъп да бъде ограничен;
- *посредническа функция* – в някои случаи комуникира директно с надзиратели или социални работници, особено при напрежения, конфликти или риск от бунтове – те имат и делегирани правомощия да раздават пощата на другите затворници, да изготвят списъци за спортни мероприятия, да изготвят предложения за поощрения;
- *контрол върху ресурси* – често „кметът“ и „орд“ или хора около него контролират: разпределението на храна, цигари, пари; достъпа до „услуги“; нелегални икономически дейности (контрабанда, заеми, внос на наркотици и мобилни устройства и пр.);
- *санкционираща функция* – нарушаването на затворническите правила може да доведе до изолация, побой или поставяне в най-нисък статус.

В българските затвори „кметството“ не се печели формално, а се утвърждава неофициално чрез криминален авторитет извън затвора, дълга присъда или „стаж“ в пенитенциарната система, връзки с външни престъпни мрежи и способност да се упражнява контрол без постоянно насилие. В затвора в град София има един „кмет“, който е председател на „Съвета на колектива“.

„Съветът на колектива“ се състои от всички „кметове“ и „оредета“ на съответните групи, които в затвора в град София са 13 на брой. Тези групи са формирани от бившите затворнически отряди, като властта е разделена по корпуси. Най-тежката група се намира в т.нар. тежък коридор или т.нар. „Зона за повишена сигурност“ – това е „първа“ група, там се настаняват осъдени с доживотни присъди, съответно „без“ и „със“ право на замяна. Следващите по йерархия групи са групите за рецидивисти – съответно „пета“ „седма“ и „дванадесета“ групи. Следват

групите за обвиняеми и подсъдими лица – „единадесета“ и „тринадесета“ групи и групата от „работящи“, т.нар. „работническа група“ или „втора“ група. В затвора София има и група за чужди граждани, осъдени от българските съдилища, това е т.нар. „десета“ група.

В българската практика, за разлика от теориите на Фуко и Гофман, които представихме в началото на текста, съществува неофициална толерантност към неформалните лидери, когато те ограничават конфликтите, предотвратяват масови безредици и улесняват управляемостта на затвора. Тази толерантност обаче крие известни рискове, някои от които са институционализиране на престъпната субкултура, подкопаване на законността, възпроизводство на неравенства и насилие.

Заклучение

Анализът на властовите отношения в затворите разкрива, че е налице общо намаление на затворническата популация в България за периода от 2015 г. до 2024 г., което може да се обясни с промени в наказателната политика, свързана с налагането на мерки за пробационния надзор. Софийският затвор остава най-голям по брой лишени от свобода в системата на „Изпълнение на наказанията“. Осъдените представляват най-голям дял от популацията, като има и значителен брой обвиняеми и подсъдими. Фигурата на „кмета“ и „орд“ в затвора град София и другите български затвори (Бобов дол, Бургас, Белене, Варна, Враца, Ловеч, Пазарджик, Плевен, Пловдив, Стара Загора, Сливен) е пример за паралелна властова система, за адаптивен механизъм в условия на дефицит на официален контрол и за форма на саморегулация, която обаче често противоречи на целите на ресоциализацията. Властта в затворите рядко се упражнява индивидуално – тя е колективно поддържана. Оказва се, че формалната власт често неутрално съжителства с неформалната власт в затворите в България.

Използвана литература

- Български Хелзинкски комитет. (2022). Доклад за насилието в затворите. (Balgarski Helzinski komitet. (2022). Doklad za nasiliето v zatvorite).
- Гофман, Ъ. (2002). Азът в ежедневиия живот. София: Изток-Запад. (Gofman, A. (2002). Azat v ezhednevnia zhivot. Sofia: Iztok-Zapad).
- Министерство на правосъдието. (2023). Национален доклад за състоянието на местата за лишаване от свобода. (Ministerstvo na pravosadieto. (2023). Natsionalen doklad za sastoyaniето na mestata za lishavane ot svoboda).
- Фуко, М. (1998). Надзор и наказание. Раждането на затвора. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. (Fuko, M. (1998). Nadzor i nakazanie. Rajdaneto na zatvora. Sofia: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”).
- Bulgaria – Total prison population. Available at: https://countryeconomy.com/demography/prison-population/bulgaria?utm_source=chatgpt.com
- General Directorate Execution of Sentences (данни към 01.01.2015–01.01.2024) NFP Drugs
- Goffman, E. (1961). Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. New York: Anchor Books.
- Helsinki Committee – Bulgaria. (2023). Annual Human Rights Report.
- Kineva, T. (2015). Role conflicts – essence and practical projections. In: Advances in Bulgarian science ‘2014. National Centre for Information and Documentation, Sofia, 41-47.
- National Focal Point for Narcotics and Addiction (01.01.2024) – базирано на данни от Министерство на правосъдието. Available at: https://www.nfp-drugs.bg/en/distribution-of-prisoners-in-the-prisons-and-the-juvenile-reformatories-of-the-republic-of-bulgaria-as-of-01-01-2024/?utm_source=chatgpt.com
- Petrunov, G. (2025a). Cultural, Ideological and Structural Conditions Contributing to the Sustainability of Violence Against Women: The Case of Bulgaria. Social Sciences, 14 (8), 488.
- Petrunov, G. (2025b). Multilevel Factors for (Non)Reporting Intimate Partner Violence: The Case of Bulgaria. Societies, 15, 265.
- PT. (2022). Report to the Bulgarian Government on the Visit to Bulgaria. Council of Europe.

- Stamenkov, R. & Petrunov, G. (2025). The Vulnerability of Migrants from Bulgaria to Human Trafficking for Labor Exploitation. *Dve domovini*, 61, 91–111.
- Tönnies, F. (2001). *Community and civil society* (J. Harris & M. Hollis, Trans.). Cambridge University Press. (Original work: Tönnies, F. (1887). *Gemeinschaft und Gesellschaft. Abhandlung des Kommunismus und des Sozialismus als empirischer Kulturformen*. Leipzig: Fues.).
- Yanev, N. & Petrunov, G. (2022). Police Stops and Searches – The case of Bulgaria. *Policija i sigurnost*, 31(4), 415-424.